

Više od simbola

Muzika i kulturna saradnja u normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije

NEW SOCIAL INITIATIVE

Više od simbola

Muzika i kulturna saradnja u normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije

Izdavač:

Nova društvena inicijativa - NSI
www.newsocialinitiative.org

Autorka:

Erionita Deliu
Mlada istraživačica, Nova društvena inicijativa; Univerzitet u Prištini, Pravni fakultet

Oktobar 2026, Severna Mitrovica

Ovu publikaciju izradila je Nova društvena inicijativa uz podršku Nacionalne zadužbine za demokratiju (National Endowment for Democracy – NED). Izneti stavovi isključivo su stavovi NSI i ne odražavaju nužno stavove NED-a.

SADRŽAJ

1. REZIME 04

2. UVOD 05

3. POZADINA I KONTEKST 06

4. ANALIZA 08

- 4.1 Muzika kao prostor ponovljene interakcije 08
- 4.2 Šta postojeće kulturne inicijative već pokazuju 08
- 4.3 Granice kratkoročnog kulturnog angažovanja 09
- 4.4 Od jednog susreta do održavanja veze 10

5. ZAKLJUČCI 11

6. PREPORUKE 12

- 6.1 Obezbediti dugoročnije finansiranje interkulturalnih muzičkih i kulturnih programa 12
- 6.2 Dati prioritet ponovljenoj interakciji umesto jednokratnim razmenama 12
- 6.3 Izgraditi mrežu koja povezuje postojeće kulturne inicijative 13
- 6.4 Meriti šta se dešava nakon završetka projekta 13

7. LITERATURA 14

1.
Rezime

Formalni dijalog može da proizvede sporazume, ali ne može da proizvede odnose među ljudima. Ovaj rad zastupa stav da muzika i kulturna saradnja zaslužuju praktično, a ne simbolično mesto u normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije. Sporazum o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije iz 2023. godine izričito navodi kulturu kao oblast saradnje. Istraživanje sprovedeno na 4.509 mladih iz celog regiona pokazuje da je za pomirenje društveno okruženje u kojem se odvija međugrupni kontakt važnije od pojedinačnih susreta samih po sebi. Mitrovica Rock School, koja sa podeljenim zajednicama radi od 2008. godine, pokazuje šta se može postići kontinuiranom stvaralačkom saradnjom. Ipak, ove inicijative ostaju krhke: letnja škola Music Connects, koja se održavala dugi niz godina, otkazana je 2026. godine jer finansiranje nije moglo da bude obezbeđeno. Dublji problem je neusklađenost: kratkoročne kulturne intervencije slabo odgovaraju procesu izgradnje mira koji zavisi od dugoročnih odnosa. Ovaj rad preporučuje dugoročnije finansiranje, osmišljavanje programa oko ponovljene interakcije, mrežu kulturnih i omladinskih organizacija Kosova i Srbije, kao i naknadno praćenje i merenje nakon završetka projekata. Promena je jednostavna: od stvaranja prilika za susret ka stvaranju prilika za održavanje veza.

2.

Uvod

Razgovor o odnosu između Kosova i Srbije često je oblikovan politikom, sporazumima, pregovorima, priznanjem, institucijama i pitanjem normalizacije. To su neophodni delovi procesa, ali oni ne govore celu priču. Odnos između dva društva ne može se graditi samo oko onoga o čemu se vlade dogovore. On zavisi i od toga da li ljudi imaju prilike da se sreću, zajedno rade i postepeno se zbližavaju jedni s drugima, izvan podela koje je politika stvorila ili učvrstila.

Za mlade na Kosovu i u Srbiji takve prilike mogu biti posebno važne. Mnogi su odrasli u društvima u kojima se o drugoj zajednici najčešće govori kroz političke narative, istorijska sećanja i nerešene tenzije. Istovremeno, mladi nisu oblikovani samo tim podelama. Oni su takođe u stanju da stvaraju prostore u kojima te podele ne moraju da budu polazna tačka svake interakcije. Muzika je jedan od takvih prostora.

Muzici nije potrebno da se ljudi prvo saglase o politici kako bi zajedno nešto stvorili. Članovi benda moraju da slušaju jedni druge, komuniciraju, prave kompromise, vežbaju, greše i ponovo pokušavaju. Kada se to ponavlja, ljudi počinju da se poznaju ne prosto kao pripadnici druge zajednice, već kao muzičari, prijatelji i saradnici. Njena vrednost je u stvaranju uslova u kojima mogu da se razviju sadržajni odnosi.

To je već vidljivo u inicijativama kao što je Mitrovica Rock School, gde su mladi iz Severne i Južne Mitrovice formirali mešovite bendove i zajedno radili tokom dužih perioda, kao i u širim kulturnim inicijativama kao što je Mirëdita, dobar dan!. Ipak, ova iskustva otvaraju veće pitanje javnih politika: ako kontinuirana kulturna saradnja može da doprinese poverenju i društvenoj povezanosti, zašto je njena uloga u izgradnji mira i normalizaciji još uvek relativno ograničena i često zavisna od kratkoročnih projekata i finansiranja?

Glavno pitanje je sledeće: kako muzika i kulturna saradnja mogu da se koriste efikasnije kako bi se ojačale veze među mladima i doprinelo normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije? Odgovor nije prosto više kulturnih aktivnosti, već dugoročnija podrška programima koji stvaraju ponovljenu interakciju i prilike za nastavak povezanosti. Muziku ne treba tretirati kao simboličan dodatak izgradnji mira, već kao praktično sredstvo za stvaranje ponovljenog, sadržajnog kontakta među mladima. Veća pažnja posvećena kontinuiranoj kulturnoj saradnji, dugoročnoj podršci i naknadnom praćenju mogla bi da pomogne da se pojedinačni susreti pretvore u odnose koji se nastavljaju i nakon samog projekta.

3.

Pozadina i kontekst

Odnos između Kosova i Srbije oblikovali su konflikt, politička nesaglasnost i teško nasleđe koje i dalje utiče na to kako ova dva društva međusobno komuniciraju. Više od dve decenije nakon rata, normalizacija se i dalje uglavnom vezuje za dijalog uz posredovanje EU i pregovore između političkih predstavnika. Proces je proizveo sporazume koji se odnose na praktična i politička pitanja, ali su na njegov napredak više puta uticale tenzije i ograničena primena. Sporazum o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije iz 2023. godine trebalo je da odnos pomeri ka normalnim, dobrosusedskim odnosima i da stvori uslove za širu saradnju. Važno je napomenuti da Sporazum tu saradnju ne ograničava na politička i ekonomska pitanja. On izričito navodi kulturu, obrazovanje, nauku i tehnologiju, sport, zdravstvo i druge oblasti kao područja u kojima Kosovo i Srbija treba da produbljuju saradnju (European External Action Service, 2023).

To otvara važan prostor za razmišljanje o normalizaciji izvan pregovora između vlada. Politički sporazumi mogu da uspostave obaveze i okvire, ali sami po sebi ne mogu da stvore bliskost ili poverenje među ljudima koji su možda odrasli sa veoma različitim predstavama o drugoj zajednici. To je posebno relevantno za mlade, koji čine generaciju koja rat nije iskusila neposredno, ali nastavlja da živi sa mnogim njegovim društvenim i političkim posledicama. Istraživanje koje je obuhvatilo 4.509 mladih sa Kosova, iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Severne Makedonije pokazalo je da je širi društveni kontekst međugrupnog kontakta jači prediktor pomirenja od pojedinačnog kontakta samog po sebi (Čehajić-Clancy et al., 2025). Drugim rečima, jedan pozitivan susret jeste važan, ali život u okruženju u kojem je sadržajan kontakt između zajednica moguć i relativno normalan može biti još važniji.

Na Kosovu i u Srbiji već postoje inicijative koje takve prostore stvaraju kroz kulturu. Jedan od najustaljenijih primera je Mitrovica Rock School, osnovana 2008. godine kao odgovor na duboku podelu između Severne i Južne Mitrovice. Škola radi sa mladim muzičarima iz obe zajednice i smešta ih u mešovite bendove u kojima zajedno pišu, uvežbavaju, snimaju i izvode autorsku muziku. Do danas je u njenim programima učestvovalo više od 1.800 mladih i formirano je 75 etnički mešovitih bendova (Musicians Without Borders, n.d.). Njen pristup se menjao i sa promenom okolnosti u gradu. Prvi mešoviti bendovi često su se sastajali u Skoplju jer je prelazak između dve strane Mitrovice bio težak i ponekad nebezbedan, dok su kasniji bendovi počeli da probaju i nastupaju u samoj Mitrovici, prvo diskretno, a potom i otvoreno (Mitrovica Rock School, n.d.).

Muzika nije jedini oblik kulturne saradnje koji se koristi. Od 2014. godine godišnji festival Mirëdita, dobar dan! spaja umetnike, aktiviste i javne ličnosti sa Kosova i iz Srbije kroz muziku, film, pozorište, vizuelne umetnosti, javne diskusije i zastupanje. Njegov deklarisani cilj nije prosto da kulturu jedne strane predstavi drugoj, već da stvori tradiciju saradnje i doprinese izgradnji mira i normalizaciji odnosa (Mirëdita, dobar dan!, 2025). Festival nije imao lak put. Izdanje iz 2024. godine u Beogradu zabranila je srpska policija nekoliko časova pre otvaranja (Bami, 2024), a festival se vratio sledeće godine, održan u Prištini. Drugim rečima, kontinuitet je nešto za šta su se ove inicijative izborile, a ne nešto što im je bilo zagarantovano.

Ove inicijative pokazuju da kulturna saradnja već postoji u širem polju odnosa između Kosova i Srbije. Pitanje je zato manje da li takvi prostori mogu da se stvore, a više da li njihov potencijal može dosledno da se podržava. Posebno kada su mladi u pitanju, sadržajna saradnja može zahtevati više od jednog susreta. Izazov je stvoriti prostore u kojima kontakt može da se ponavlja, odnosi da se razvijaju, a saradnja da se nastavi i nakon što se prvobitni projekat završi.

4.
Analiza

4.1 Muzika kao prostor ponovljene interakcije

Vrednost muzike u izgradnji mira ne proizlazi iz ideje da muzika može da izbriše političke ili etničke razlike. Ona proizlazi iz onoga što ljudi stvarno moraju da rade kada zajedno stvaraju muziku. Bend ne može da funkcioniše ako njegovi članovi odbijaju da slušaju jedni druge. Oni moraju da komuniciraju, prave kompromise, prilagođavaju se različitim idejama, greše i ponovo pokušavaju. Kada se to ponavlja, ljudi mogu da počnu da se odnose jedni prema drugima na način koji jedan jedini razgovor o toleranciji možda ne može da postigne.

To je važno u društvima u kojima je kontakt između zajednica često oblikovan političkom tenzijom. Mladi ne moraju nužno da počnu razgovorom o odnosima Kosova i Srbije da bi ostvarili sadržajnu interakciju. Mogu da počnu od pesme. Mogu da rade na aranžmanu, da se ne slože oko neke ideje, da se smeju grešci, da ostanu posle probe kako bi nešto dovršili ili da proslave posle nastupa. Političke razlike ne iščezavaju, ali ne moraju ni da određuju taj odnos.

4.2 Šta postojeće kulturne inicijative već pokazuju

Istraživanja o Mitrovica Rock School i drugim inicijativama u okviru Music Connects potkrepljuju ovakvo razumevanje. Howell, Bartleet i Davidson proučavali su program i utvrdili da fokus na estetske prakse i umetničke ciljeve i dalje može da doprinese društvenim ciljevima. Njihovo istraživanje to opisuje kroz tri povezane ideje: prostor za probe, inkubator i ono što nazivaju „širenje normalnog“, gde interakcije koje na početku deluju neobično postepeno postaju uobičajene kroz ponovljeno iskustvo (Howell et al., 2024). U kontekstu Mitrovice, to je upravo suština. Cilj nije prosto da se mladi iz različitih zajednica jednom nađu u istoj prostoriji. Cilj je da zajednički rad, stvaranje i provođenje vremena s vremenom počnu da deluju normalno.

Mitrovica Rock School je ubedljiv primer jer se njen model zasniva na kontinuiranoj saradnji, a ne na jednom simboličnom susretu. Od 2008. godine škola spaja mlade muzičare iz Severne i Južne Mitrovice, omogućavajući im da formiraju mešovite bendove i zajedno razvijaju autorsku muziku. Ovaj pristup posebno je vredan zato što se učesnici ne sastaju samo da bi razgovarali o pomirenju. Oni se sastaju jer žele da stvaraju muziku. Odnos se razvija kroz zajedničko bavljenje nečim.

Moje sopstveno iskustvo na letnjoj muzičkoj školi u Skoplju 2025. godine učinilo mi je tu razliku veoma jasnom. Rad sa mladim Srbima nije mi bio nov, ali provođenje toliko vremena sa njima bilo je. Gotovo nedelju dana svakodnevno smo imali probe po nekoliko časova, napisali autorsku pesmu,

snimili je i zajedno je izveli. Delili smo i smeštaj, obroke i slobodno vreme. Nije bilo pritiska da vodimo savršen razgovor o pomirenju. Prosto smo imali nešto što smo želeli da stvorimo i morali smo da pronađemo način da to stvorimo zajedno.

Ono što mi je ostalo nije bio samo nastup. Bilo je to vreme između proba, šale, međusobna pomoć, zajednički ciljevi i to što smo se osećali prijatno jedni uz druge. Ostali smo u kontaktu nakon letnje škole i kasnije nastavili da radimo zajedno. I danas ih smatram prijateljima. Kada se osvrnem, ne verujem da bi jednodnevna radionica stvorila isti odnos. Možda bismo se sreli, odsvirali muziku i otišli kućama, ali ne bismo imali isto toliko vremena da se zbližimo ili izgradimo prijateljstvo. To iskustvo mi je pokazalo da vrednost ovih programa nije samo u tome da ljude dovedu u istu prostoriju, već i u tome da im daju dovoljno vremena da se zaista upoznaju.

Tu razlika između kontakta i kontinuiranog kontakta postaje važna. Kratka razmena može da stvori priliku da se neko sretne. Ponovljena saradnja daje ljudima vreme da se zaista upoznaju. To je u skladu sa širim nalazom da pozitivni pojedinačni susreti najviše znače kada mladi žive u okruženjima u kojima te interakcije mogu da se ponavljaju i postanu deo svakodnevnog života (Čehajić-Clancy et al., 2025).

Muzika zato predstavlja dopunu mnogim tradicionalnim aktivnostima dijaloga. Ona ne ukida potrebu za dijalogom, ali može da stvori politički manje natovareno okruženje u kojem odnosi mogu da se razviju pre nego što se od njih zatraži da nose politički teret. Mladi mogu da izgrade odnos pre nego što se od njih zatraži da predstavljaju zajednicu ili govore o njenim političkim stavovima. To je važno jer su ljudi spremniji da slušaju nekoga koga već poznaju. Prijateljstvo ne menja automatski nečije političke stavove, ali može da oteža svođenje druge osobe na stereotip.

4.3 Granice kratkoročnog kulturnog angažovanja

Istovremeno, bila bi greška romantizovati ova iskustva. Istraživanja o izgradnji mira kroz umetnost opominju da ne treba pretpostavljati da umetnička aktivnost automatski proizvodi pomirenje. Njen uticaj zavisi od toga kako su programi osmišljeni, ko u njima učestvuje, koliko dugo traju i šta se dešava nakon što se završe (Shank & Schirch, 2008). Uspešan mešoviti bend može da postoji u širem okruženju u kojem političke tenzije i negativni narativi ostaju prisutni. Muzika može da stvori pozitivan prostor, ali ne može da kontroliše sve što se nalazi izvan njega.

To nas vodi do jedne od glavnih slabosti postojeće kulturne saradnje: kontinuitet je teško garantovati. Mnoge omladinske i kulturne inicijative funkcionišu kroz pojedinačne projekte i ograničene periode finansiranja. To je posebno važno za programe čiji uticaj zavisi od odnosa koji se razvijaju tokom vremena. Ako se projekat završi upravo kada su se učesnici počeli zbližavati, najvredniji deo procesa možda nikada ne dobije priliku da se u potpunosti razvije.

Mitrovica Rock School je konkretan primer te ranjivosti. Njena letnja škola Music Connects, koja se održavala dugi niz godina i koja je od najranijih godina programa spajala mlade muzičare iz Mitrovica Rock School i Roma Rock School, otkazana je 2026. godine jer dovoljno finansiranja nije moglo

da bude obezbeđeno (Musicians Without Borders, 2026). Taj prekid pokazuje tešku protivrečnost: programi mogu da dokazuju vrednost dugoročne saradnje, a da pri tom i dalje zavise od kratkoročne ili neizvesne finansijske podrške.

Mirëdita, dobar dan! pokazuje drugu stranu istog izazova. To što opstaje od 2014. godine, uključujući i zabranjeno izdanje i prinudnu promenu grada domaćina, dokazuje da kulturna saradnja može da postane ustaljeni deo odnosa između dva društva, a ne izolovan događaj. Ali njegova istrajnost zavisila je od odlučnosti organizacija koje stoje za njim, a ne od stabilnog sistema podrške oko njih.

4.4 Od jednog susreta do održavanja veze

Izazov za javne politike zato nije prosto stvaranje više kulturnih projekata. Izazov je stvoriti uslove u kojima uspešni projekti mogu da traju, rastu i povezuju se jedni sa drugima. Postojeće inicijative već pružaju vredno iskustvo. Ono što je potrebno jeste jača podrška oko njih: dugoročnije finansiranje, prilike da se učesnici ponovo sretnu, saradnja među organizacijama i evaluacija koja gleda dalje od broja prisutnih.

Ako se normalizacija razume samo kroz sporazume između političkih predstavnika, veliki deo ovog društvenog rada ostaje nevidljiv. Ali normalizacija ima i svakodnevnu dimenziju. Ona se vidi u tome da li mladima postaje prirodno da sarađuju, stvaraju, putuju i održavaju odnose preko linija koje razdvajaju zajednice. Muzika ne može da ispregovara sporazum niti da reši politički spor. Ono što može jeste da stvara prostore u kojima drugačija vrsta odnosa postaje moguća i, kada se ti prostori dovoljno često ponavljaju, da takav odnos učini manje neobičnim.

5.

Zaključci

Odnos između Kosova i Srbije ne može biti normalizovan samo kroz političke sporazume. Formalni dijalog je neophodan, ali normalizacija zavisi i od onoga što se među ljudima dešava izvan pregovaračkih prostorija. Posebno za mlade, postojanje prostora u kojima mogu da se sreću, zajedno rade i grade odnose bez toga da političke podele budu polazna tačka svake interakcije može dugoročno da oblikuje to kako se međusobno vide.

Muzika nudi jedan praktičan način da se takvi prostori stvore. Njena vrednost nije u tome što razlike čini nepostojećim, već u tome što ljudima daje razlog da rade zajedno pre nego što te razlike postanu središte odnosa. Zajedničke probe, stvaranje, nastupi i provedeno vreme mogu postepeno da pretvore nepoznatost u bliskost. Iskustvo Mitrovica Rock School, zajedno sa širim istraživanjima o muzici i društvenoj povezanosti, pokazuje da ponovljena stvaralačka saradnja može da učini interakciju između zajednica normalnijom.

Istovremeno, jedan pozitivan susret nije dovoljan. Jednodnevni susret može da upozna ljude jedne s drugima, ali kontinuirana interakcija daje im vreme da se zaista upoznaju. To čini kontinuitet pitanjem koje je više od finansiranja ili upravljanja projektima. Ako se program završi upravo kada učesnici počinju da grade prijateljstva i poverenje, deo njegovog potencijala je izgubljen. Kosovo i Srbija već prepoznaju kulturu kao jednu od oblasti u kojima saradnja može da se razvija u okviru šireg procesa normalizacije. Ono što je potrebno jeste snažnija opredeljenost za podršku inicijativama koje te veze već stvaraju, uz olakšavanje mladima da se ponovo sretnu, nastave da sarađuju i ostanu povezani nakon što se projekat završi.

Muzika neće rešiti političke sporove između Kosova i Srbije. I ne mora. Njena uloga je praktičnija: stvaranje prilika da se ljudi upoznaju kao pojedinci, saradnici i prijatelji, a ne samo kroz identitete ili političke stavove koji im se pripisuju. Ako je normalizacija zamišljena da potraje, i ti svakodnevni odnosi zaslužuju mesto u procesu. Kulturnu saradnju ne treba tretirati kao dekoraciju oko procesa normalizacije. Ona je jedan od načina na koje se društveni temelji normalizacije zaista grade.

6.
Preporuke

6.1 Obezbediti dugoročnije finansiranje interkulturalnih muzičkih i kulturnih programa

Donatori, međunarodne organizacije, kulturne institucije i relevantna vladina tela na obe strane treba da se opredele za višegodišnje finansiranje ustaljenih interkulturalnih programa, umesto za godišnje grantove od projekta do projekta. Programi kao što je Mitrovica Rock School pokazali su da vrednost kulturne saradnje često proizlazi iz odnosa koji se razvijaju sporo, a ne iz jednog događaja. Dugoročnije finansiranje omogućilo bi organizacijama da mešovite grupe održe aktivnim, organizuju aktivnosti naknadnog praćenja i nadograđuju odnose koji već postoje, umesto da sa svakim novim projektom počinju od nule. Trebalo bi da pokrije i putovanja, opremu i prostore za probe, praktične potrebe od kojih zavisi da li mladi uopšte mogu da učestvuju. Rezultat je jednostavan: manje otkazivanja kao što je ono iz 2026. godine i programi koji se procenjuju po tome da li su veze koje su stvorili potrajale, a ne samo po tome da li su se njihove aktivnosti održale.

6.2 Dati prioritet ponovljenoj interakciji umesto jednokratnim razmenama

Nevladine organizacije, omladinske organizacije, muzičke škole i međunarodne organizacije koje podržavaju programe izgradnje mira treba da svoje aktivnosti osmišljavaju oko ponovljene saradnje, a ne oko jednokratnih susreta. Umesto jedne radionice, učesnici bi mogli da rade zajedno tokom nekoliko meseci kroz mešovite bendove, projekte pisanja pesama, zajedničke nastupe, muzičke kampove ili radionice koje se ponavljaju. Cilj nije da se maksimalno poveća broj mladih koji nakratko sretnu nekoga iz druge zajednice. Cilj je da im se da dovoljno vremena da se zbliže, kao i najmanje jedna strukturisana prilika da se ponovo sretnu nakon završetka glavne aktivnosti, kako bi odnosi izgrađeni tokom programa imali gde da se nastave.

6.3

Izgraditi mrežu koja povezuje postojeće kulturne inicijative

Kulturne organizacije, muzičke škole, festivali i omladinske organizacije na Kosovu i u Srbiji, uz podršku relevantnih javnih institucija, treba da stvore zajedničku mrežu za omladinsku i kulturnu saradnju. Organizacije koje se ovim poslom bave već postoje, ali često deluju odvojeno. Mreža bi ih povezala, sa namerno praktičnom svrhom: deljenje prilika, upućivanje učesnika iz jednog programa u drugi, koordinacija događaja i stvaranje trenutaka naknadnog praćenja, a ne izgradnja još jedne institucije. Jedna zajednička aktivnost članica mreže godišnje bila bi dovoljna za početak. Time kulturna saradnja postaje manje zavisna od bilo koje pojedinačne organizacije ili projekta, a mladi dobijaju više načina da svoje veze održe živim između programa.

6.4

Meriti šta se dešava nakon završetka projekta

Donatori i organizacije koje sprovode programe treba da ih procenjuju na osnovu dugoročnijih ishoda, a ne samo na osnovu rezultata rada kao što su broj učesnika, broj formiranih bendova ili broj održanih aktivnosti. Kratko naknadno praćenje tri do šest meseci nakon završetka aktivnosti, kroz anketu, intervju ili neformalno druženje, može da pokaže da li su učesnici ostali u kontaktu, nastavili da sarađuju ili se uključili u druge interkulturalne aktivnosti. Ta informacija govori onima koji finansiraju programe koji pristupi stvarno vode ka trajnim odnosima i koji programi zaslužuju da rastu. Bez nje, najvažniji deo onoga što ti programi postižu ostaje nevidljiv, a iste greške se ponavljaju u sledećem ciklusu finansiranja.

Promena na koju ove preporuke ukazuju jednostavna je: od stvaranja prilika za susret ka stvaranju prilika za održavanje veza. Inicijative već postoje. Ono što im je potrebno jeste stabilnost da nastave da rade ono što već funkcioniše.

7.

Literatura

Bami, X. (2024, June 27). Police ban Serbia-Kosovo cultural reconciliation festival in Belgrade. *Prishtina Insight*. *https://prishtinainsight.com/police-ban-serbia-kosovo-cultural-reconciliation-festival-in-belgrade/*

Čehajić-Clancy, S., et al. (2025). Where you live matters more than who you know: Context-level contact as a stronger predictor of post-war reconciliation than individual-level contact. *British Journal of Social Psychology*. *https://doi.org/10.1111/bjso.12913*

European External Action Service. (2023, February 27). *Agreement on the path to normalisation between Kosovo and Serbia*. European Union. *https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en*

Howell, G., Bartleet, B.-L., & Davidson, J. (2024). Building social connection and inclusion through rock music in the Western Balkans: Fostering the art of small changes. *Research Studies in Music Education, 46*(3), 404–419. *https://doi.org/10.1177/1321103X241242731*

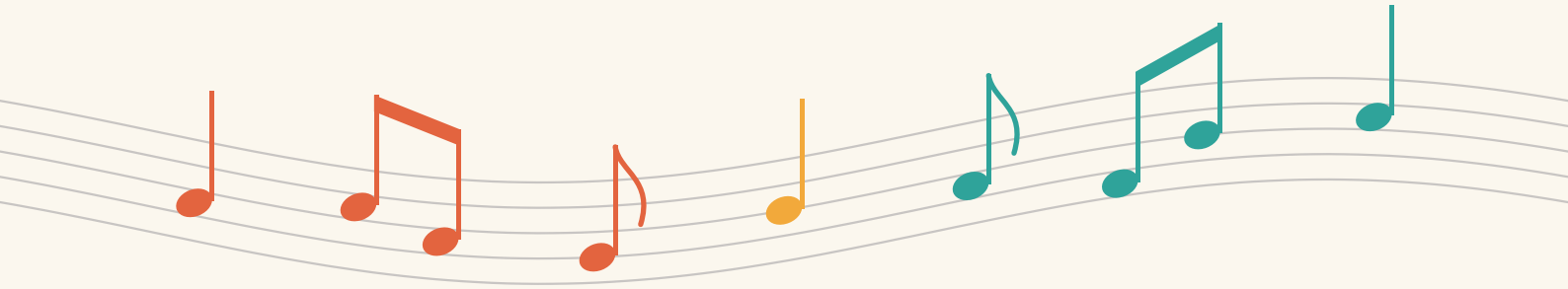
Howell, G., Bartleet, B.-L., Davidson, J., & Pope, J. (2021). *"First of all, be friends": Rock music, social connection, inclusion and mobility in Kosovo and North Macedonia: An evaluation of Music Connects, a project using culture as a driver for social innovation in former Yugoslavia*. Musicians Without Borders.

Mirëdita, dobar dan! (2025). *About the festival*. *https://mireditadobardan.com/en/about/*

Mitrovica Rock School. (n.d.). *About us*. *https://www.mitrovicarockschool.org/about-us-2/*

Musicians Without Borders. (2026, July 6). *2026 Summer School is cancelled*. GlobalGiving. *https://www.globalgiving.org/projects/summer-school-for-ethnically-mixed-bands/reports/*

Shank, M., & Schirch, L. (2008). Strategic arts-based peacebuilding. *Peace & Change, 33*(2), 217–242. *https://doi.org/10.1111/j.1468-0130.2008.00490.x*

NEW
SOCIAL
INITIATIVE